

Tijdschrift

voor

Mensenrechten

TvMR

MENSENRECHTENMENSE
ECHTENMENSENRECHTE
ENMENSENRECHTENMEN
ECHTENMENSENRECHTE
NMENSENRECHTENMENSE
ECHTENMENSENRECHTE
MENSENRECHTENMENSEN
TENRECHTENMENSENRE
MENSENRECHTENMENSE
ECHTENMENSENRECHTE
HTENMENSENRECHTENM
ECHTENMENSENRECHTE
CHTNMENSENRECHTENM
ENMENSENRECHTENMENS
CHTENMENSENRECHTEN
HTENMENSENRECHTENM
CHTENMENSENRECHTEN
ECHTENMENSENRECHTE
RECHTENMENSENRECHT
ENMENSENRECHTENRECH

twaalfde jaargang • april - mei - juni 2014 • nr. 2
driemaandelijkse uitgave

TvMR is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten v.z.w.

- Inhoud**
- Update** **2**
- Rechten van ouderen in Raad van Europa en VN Mensenrechtenraad
 - België nogmaals veroordeeld voor gebrekkige beroepsmogelijkheden tegen uitwijzingen
 - Yves Liégeois en uw smartphone winnen Big Brother Award
- Editoriaal** **3**
- Geen tijd om te vergeten
Michaël Merrigan
- Interview** **4**
- "Geëngageerde burgers zijn de bruggenbouwers van vandaag"
TvMR sprak met Bleri Lleshi
Stefanie Gryson en Rezzak Cakar
- Artikelen** **7**
- Hoe ver reikt godsdienstvrijheid?
Hans Van Eyghen
 - Too little too late: (g)een recht op inclusief onderwijs in Vlaanderen
Machteld Verbruggen
- Rechtspraak** **16**
- Franse rechtbank weigert adoptie lesbische meemoeder
Sander Steendam

Afgiftekantoor: 9000 Gent 1
Bg TvMR PA3A9108
Afzendingadres: Liga voor Mensenrechten
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent
V.U.: Jos Vander Velpen
Gebroeders De Smetstraat 75
9000 Gent

LIGA VOOR
MENSENRECHTEN
WWW.MENSENRECHTEN.BE

TvMR

Tijdschrift voor Mensenrechten
Driemaandelijks uitgave
Verschijnt vier keer per jaar
Aanbevolen citeerwijze: TvMR

ISSN 1379-0250

Redactie

Hoofdredeacteur: Paul de Hert
Eindredactie: Caroline De Geest
Redactie: Charline Daelman, Willem Debeuckelaere, Dominique De Meyst, Marijke De Pauw, Annelies D'Espallier, Yves Haeck, Aagje Leven, Veronique Joosten, Laurens Lavrysen, Koen Lemmens, Michael Merrigan, Salla Ouald-Chaib, Paul Pataer, Maxime Stroobant, Astrid Thienpont, Jozefien Van Caeneghem, Catherine Van De Heyning, Arne Vandenbogaerde, Nathalie Van Leuven, Andy Van Pachtenbeke, Benfquih-Mohammed Youstra

Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw.

Abonnement op TvMR? Bel 09/223.07.38

Redactiesecretariaat

Liga voor Mensenrechten vzw
Gebroeders De Smetstraat 75, 9000 Gent
tel: 09 223 07 38 – fax: 09 223 08 48
e-mail: info@mensenrechten.be
website: www.mensenrechten.be

Redactionele samenwerking en disclaimer

Het Tijdschrift voor Mensenrechten is een initiatief van de Liga voor Mensenrechten vzw. De redactie heeft een volstrekt autonoom statuut. Het TvMR strekt tot het aanmoedigen van het onderzoek naar actuele mensenrechtenthema's en het verspreiden van de kennis hierover.

Voor publicatie aangeboden teksten, arresten en vonnissen en te bespreken boeken mogen rechtstreeks naar het redactiesecretariaat worden gestuurd. De redactie behoudt zich alle rechten voor de publicatie van ingezonden artikels, werken, advertenties, ed. te weigeren. Aan de totstandkoming van deze publicatie is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de redactie en de uitgever geen verantwoordelijkheid. Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn/haar eigen redactionele bijdragen.

Lidmaatschap Liga voor Mensenrechten en jaarabonnements

Lid + abonnement op Tijdschrift voor Mensenrechten: 35 €
Lid + abonnement op Fatik, tijdschrift voor Strafrecht en Gevangeniswezen: 40 €
Lid + abonnement op beide tijdschriften: 70 €
Steunend lid + abonnement op beide tijdschriften: 96 €
Lid zonder abonnement: 5 € per jaar

Het is ook mogelijk om, losgekoppeld van het lidmaatschap, een abonnement op de tijdschriften te bekomen.
Meer informatie bij Liga voor Mensenrechten.

TvMR online

Je kan TvMR online raadplegen. De laatste nummers zijn beschikbaar voor abonnees. Vraag een login via tvmr@mensenrechten.be. Surf naar tvmr.mensenrechten.be

© Niets uit deze publicatie mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronische gegevensdragers of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande, uitdrukkelijke en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uit respect voor mens en milieu wordt TvMR gedrukt op kringlooppapier en zonder vluchtige organische stoffen door Druk in de Weer, Gent.

Rechten van ouderen in Raad van Europa en VN Mensenrechtenraad

Op 19 februari keurde het Comité van Ministers van de Raad van Europa een aanbeveling (2014(2)) goed waarin het een reeks maatregelen voorstelt die landen moeten invoeren om rechten van ouderen te beschermen om discriminatie op basis van leeftijd en andere leeftijdsgebonden problemen tegen te gaan. Naast thema's als niet-discriminatie, autonomie en participatie, bescherming tegen geweld en mishandeling, sociale bescherming en werkgelegenheid, zorg en justitie, bevat de aanbeveling ook een lijst van goede praktijken. Hoewel de aanbeveling niet-bindend is, heeft ze reëel potentieel tot impact op het veld doordat ze de bestaande verplichtingen van lidstaten interpreteert in de context van ouder worden. Ze kan ook een voedingsbodemp zijn voor discussies over een VN verdrag over de rechten van ouderen. De VN mensenrechtenraad duidde overigens op 8 mei de Chileense Rosa Kornfeld-Matte aan als onafhankelijk expert voor de rechten van oudere mensen.

België nogmaals veroordeeld voor gebrekkige beroepsmogelijkheden tegen uitwijzingen

In het arrest-Josef van 27 februari kreeg België opnieuw de volle laag van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in verband met zijn beroepsprocedures in vreemdelingenzaken. Naar Belgisch recht heeft enkel een verzoek tot schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid het door artikel 13 EVRM vereiste automatisch schorsend effect. Zo'n verzoek kan echter enkel ingesteld worden wanneer de uitzetting imminent is op het moment van de betekening van de beslissing of in de vorm van een verzoek tot voorlopige maatregelen wanneer de uitzetting imminent wordt op een later moment, op voorwaarde dat eerder reeds een schorsingsverzoek werd ingesteld. Het Hof bekritiseert dit systeem om twee redenen. Enerzijds verliest een vreemdeling die niet onmiddellijk een schorsingsverzoek heeft ingesteld toegang tot een beroep met automatisch schorsend effect. Anderzijds is het Belgische systeem te complex om toegankelijk te zijn in de praktijk. Dit is in strijd met de vereisten van artikel 13.

Yves Liégeois en uw smartphone winnen Big Brother Award

De Liga voor Mensenrechten reikte op 4 juni voor de 4de maal haar Big Brother Awards uit aan de grootste privacyschenders van het voorbije jaar. De publieksprijs ging naar voormalig procureur-generaal Yves Liégeois voor zijn uitspraken over een DNA-databank voor baby's. "Liégeois dient te beseffen welk gewicht aan zijn woorden kleeft. Binnen zijn functie is een gedegen aanhangen van alle fundamentele rechten essentieel. Als hooggeplaatste magistraten het recht op privacy ondergeschikt maken aan de belangen die zij dienen, kan men niet anders dan dit grondrecht een reddingsboei toewerpen", aldus de Liga. De juryprijs ging naar de smartphone, het persoonlijk spionagebakje in ieders broekzak of handtas. "Smartphones registreren persoonlijke data in een handomdraai. Gevoed door de nonchalance van de doorsnee smartphonegebruiker, belagen ontwikkelaars ons met hebbelijke data apps, waarvan we meer het genot dan de risico's zien. Hoe meer, hoe beter, lijkt de algemene norm voor dataverzameling. Technologie herleidt privacy tot een illusie. En wij laten ons gewillig verleiden, argumenteert de vakjury. Een speciale prijs was weggelegd voor de Amerikaanse inlichtingendienst NSA. In een bewogen privacyjaar waarin Snowden menig afluisterschandaal onthulde werd de NSA "geëerd" als grootste Big Brother aller tijden, omwille van de grootschaligheid van haar spionage en controlepraktijken. Dat leverde hen een Lifetime Achievement Award op en eeuwige eerloze roem.

Geen tijd om te vergeten

Daar waar in Vlaanderen extreem-rechts zo goed als weggevaagd werd in de 'gele golf', bleek op Europees vlak een andere tendens pijnlijk duidelijk. Zo werd het Front National in Frankrijk plots de grootse partij, stuurt de Griekse Gouden Dageraad voortaan ook een delegatie naar Europa en – misschien historisch gezien nog het meest symbolisch – hebben de Duitse neonazi's van de Nationaal-Democratische Partij nu ook een vertegenwoordiger in Brussel en Straatsburg. Op verschillende plekken lijken de extreem-rechtse partijen het dus erg goed te doen.

Het is duidelijk dat de EU, alsook de basiswaarden van een democratische samenleving, steeds meer openlijk en zonder schroom in vraag worden gesteld. Zeker, niet alle extreme (lees: al dan niet op verholen wijze ondemocratische) partijen zijn even eurosceptisch, en niet alle eurosceptische partijen zijn extreem. Het lijkt dan ook essentieel de twee te scheiden. Voor wat de Europese structuren en instellingen betreft, is een zekere kritiek (hoewel misschien niet steeds die van alle eurosceptische partijen) bovendien terecht: Europa zou best wat socialer en zelfs democratischer kunnen zijn. Hervormingen te dien einde moeten een absolute topprioriteit zijn. Maar dat is dan een vraag naar een ander of aangepast en meer democratisch Europa, niet naar een minder democratisch Europa.

Al te vaak wordt vergeten dat het Europees project net ontstaan is om vrede en welvaart te brengen. En vanuit dat perspectief oogt de balans positief. We geloven eigenlijk niet dat die gewelddadige geschiedenis een terugkeer zou kunnen maken of op de één of andere manier nog echt doorwerkt in onze wereld. Daarom gaan we wellicht te lichtzinnig om met de verwezenlijkingen van dat Europees project, en de krachten uit het verleden die misschien wel slapen, maar gemakkelijker dan we denken terug kunnen worden gewekt.

Die herinnering aan waarom we Europa nodig hebben, zou zeker de komende weken centraal moeten staan. Doorgaans wordt bij het verhaal van de ontstaansgeschiedenis van Europa vooral verwezen naar de Tweede Wereldoorlog. Echter, ook de gebeurtenissen die aanleiding gaven tot de Eerste Wereldoorlog laten ons, op een structureel niveau, zien hoe het verleden ons nooit echt loslaat. Op 28 juni is het immers exact honderd jaar geleden dat met de moord op de Oostenrijk-Hongaarse troonopvolger Franz Ferdinand in Sarajevo het startschot werd gegeven van de Eerste Wereldoorlog. Die datum was niet toevallig gekozen: in 1389 vermoordde een Servische soldaat bij de slag van Kosovo de sultan van het oprukkende Ottomaanse rijk. Hoewel de Serviërs uiteindelijk het pleit verloren, en het Ottomaanse rijk uiteindelijk eeuwenlang zijn stempel zou drukken op Zuidoost-Europa, kwam de veldslag in Kosovo centraal te staan in de psyche van het Servische volk. Deze 28 juni (door het gebruik van de Juliaanse kalender in die tijd overigens oorspronkelijk wel een andere datum) loopt sindsdien als een rode draad doorheen de geschiedenis van de Balkan. En met de Balkan, dat kruisvat van Europa, ook doorheen de wereldgeschiedenis. De moord op een machthebber door een Bosnische Serviër meer dan vijf eeuwen later in 1914 kon dus niet op een meer symbolische dag hebben plaatsgevonden. Deze gebeurtenissen, en de symboliek van de datum, gaven in de daaropvolgende eeuw ook nog aanleiding tot verschillende gebeurtenissen die het internationale landschap zouden hertekenen: het Verdrag van Versailles (1919), de 'Gazimestan'-speech van de Joegoslavische leider Milošević in Kosovo, nu gezien als een belangrijke ouverture van de Balkanoorlogen in de jaren '90 (1989), de start van één van de belangrijkste naoorlogse (en helaas onvoltooide) oorlogsprocessen met de uitlevering van Milošević aan het Joegoslaviëtribunaal (2001) of de dag dat de Verenigde Naties het net-afgescheiden Montenegro officieel mochten verwelkomen (2006). De symboliek en het gewicht van de geschiedenis zijn voor vele mensen dus ook vandaag de dag nooit ver weg.

Het feit dat we twee wereldoorlogen nodig hadden om uiteindelijk de Europese machten in een gemeenschappelijk project te betrekken, duidt erop dat het Europees project niet als vanzelfsprekend mag worden beschouwd. Het verhaal van vele eeuwen geschiedenis blijft zich tot op de dag van vandaag verder ontwikkelen, of we dat nu (h)erkennen of niet. We moeten dan ook dagelijks aan het volgende hoofdstuk van dat verhaal durven en willen schrijven. Doen we dat niet, en vertrouwen we er slechts op dat het verhaal zichzelf wel in de goede richting zal ontwikkelen, dan riskeren we dat de verhaallijnen uit het verleden zich onverminderd voortstuwen – misschien wel in een richting die we niet (meer) uitwillen. De Europese verkiezingen tonen aan dat we, zeker nu, geen tijd hebben om ons verleden zomaar te vergeten.

Michaël Merrigan*

* *Michaël Merrigan is assistent en doctoraal onderzoeker aan het Leuven Institute for Human Rights and Critical Studies van de KU Leuven.*

“Geëngageerde burgers zijn de bruggenbouwers van vandaag”

TvMR sprak met Bleri Lleshi

Stefanie Gryson en Rezzak Cakar*

In het boek ‘de neoliberale strafstaat’ trekt politiek filosoof, mensenrechtenactivist en jongerenwerker Bleri Lleshi van leer tegen de afbraak van de welvaartstaat door het neoliberalisme. Doorheen het boek laat hij ons zien hoe het neoliberalisme de welvaarstaat afbouwt en tegelijkertijd een strafstaat installeert. Hij laat de lezer inzien dat de punten op de politieke agenda (veiligheid, criminaliteit, overlast, hangjongeren,...) gebruikt worden om toch maar niet over de echte problemen te moeten spreken, namelijk de socio-economische problemen. TvMR sprak met Bleri Lleshi over zijn boek en de gevolgen van het neoliberalisme.

TvMR: Waarom heeft u dit boek geschreven, Mr. Lleshi?

Bleri Lleshi: Ik heb dit boek geschreven omdat we ons op een belangrijk moment in de geschiedenis bevinden. We zien dat allerlei crises, vooral de afgelopen 30 jaar, ons leven hebben gedomineerd. De meeste Europese regeringen hadden hier slechts één antwoord voor: besparingen als wondermiddel om al deze crises te bestrijden. Voor mij is het belangrijk om al deze problemen op meta-niveau te bekijken en verschillende problematieken aan elkaar te linken. Zo hebben de problemen in België een internationale context. Het lijkt mij daarom nogal logisch dat we ook de oplossingen voor deze problemen op internationaal niveau moeten zoeken. Ook mijn ervaring als Brussels jongerenwerker is een beweegreden én inspiratiebron geweest voor het schrijven van dit boek.

TvMR: U schrijft dat de politiek de problemen te weinig benoemt. Is een rechts-stemvend Vlaanderen rijp voor een herbenoeming van de bestaande problemen en “linkse” oplossingen?

Bleri Lleshi: Voor alle duidelijkheid: niet alle antwoorden moeten van de politiek komen. Wat ik vraag is dat de overheid en beleidsmakers een aantal zaken en verantwoordelijkheden terug in handen nemen. We hebben nl. vastgesteld dat de politiek bewust heel

wat verantwoordelijkheden bij de mensen zélf legt. Het hele discours van de “eigen verantwoordelijkheid” heeft, mijns inziens, gefaald. Dit is één van de redenen waarom ik het opnieuw aanzwengelen van de links/rechts tegenstelling zo belangrijk vind. Ik heb nl. zelf linkse overtuigingen en vind dat een links antwoord de afgelopen 30 jaar ontbrak in het hele debat. De cruciale vraag die ik stel aan de verdedigers van het “eigen verantwoordelijkheid discours” is: “Waar is jullie verantwoordelijkheid?”. Toenemende armoede, werkloosheid, multinationals die nauwelijks belastingen betalen; allemaal thema’s die te maken hebben met een ontbrekende verantwoordelijkheid van de politiek.

TvMR: De N-VA behaalde meer dan 30 % van de stemmen. Stemden die kiezers niet tegen hun eigen belangen?

Bleri Lleshi: Ja, maar we mogen niet vergeten dat de mensen ook worden gedreven door angst en onzekerheid op alle niveaus. Ik keur het uiteraard niet goed maar ik begrijp het wel. De N-VA-stemmers zijn beïnvloed door de prominente rol die de partij speelt in de media. De lagere middenklasse en zelfs de middenklasse in het algemeen vrezen deel te zullen uitmaken van de “nieuwe armen”, een groep in de samenleving tegen dewelke ze zich steeds hebben afgezet. Voor elk rechts discours dient links een antwoord te formuleren, vooral wanneer rechts alle schuld bij de burgers zelf blijft leggen. Links moet samen met de betrokken mensen zelf de strijd aangaan zoals bv. de PVDA pleegt te doen. Ik zou graag hetzelfde zien gebeuren bij de sp.a en Groen.

TvMR: Hoe kunnen we de mensen overtuigen van het feit dat er een alternatief bestaat voor het kapitalisme?

Bleri Lleshi: Dat is een moeilijke vraag. Essentieel is dat we de mensen een analyse aanbieden van hetgeen er misloopt binnen het kapitalistische systeem. Boeiend zijn, gezien binnen deze context, de analyses over gelijkheid die worden beschreven door Wilkinson en Pickett. Zij stellen dat hoe meer ongelijkheid er bestaat binnen een samenleving, hoe meer problemen er zullen zijn. De échte machthebbers zijn een kleine finan-

* Stefanie Gryson is juriste en beleidsmedewerkster bij de Liga voor Mensenrechten. Rezzak Cakar is vrijwilliger bij de Liga voor Mensenrechten.

ciële elite, de zgn. "corporations", die er steeds weer in blijkt te slagen het kapitalisme als een succesverhaal te verkopen ondanks de vele crises van de afgelopen eeuw. Elk alternatief systeem wordt daarom doelbewust gesaboteerd. Het is aan ons om te wijzen op de problematische aard van het kapitalisme binnen de welke het maken van winst centraal staat, iets dat botst met de echte belangen van de mensen. Het aanbieden van alternatieven zal echter collectief moeten gebeuren. We moeten de mensen bewust maken van het feit dat hetgene er fout loopt meer is dan "uitwassen van het kapitalistische systeem". Het tegendeel blijkt in werkelijkheid waar te zijn. Voorbeelden genoeg. Zo moet de helft van de wereldbevolking het stellen met 2 à 2,5 \$ per dag, 1.3 miljard mensen zijn ondervoed en 20 miljoen Europeanen verkeren in armoede en evenveel zijn werkloos. De praktijk heeft aangetoond dat het klassieke antwoord, "hervormingen" van het systeem, niet de oplossing is. We moeten het kapitalisme zélf in vraag durven stellen.

Dit gezegd zijnde neem ik echter afstand van een aantal linksen die beweren dat alles waar het kapitalisme voor staat slecht is. Mijn alternatief bestaat erin om positieve voorbeelden binnen het kapitalisme mee te nemen naar een nieuw verhaal. Dé aangewezen groep mensen die belangrijke bruggenbouwers kunnen zijn in dit nieuwe verhaal zijn de geëngageerde burgers van vandaag. Essentiële vragen mogen echter niet over het hoofd gezien worden. Moet de economie van de toekomst gebaseerd zijn op winstbejag of moet ze afgestemd zijn op de noden en behoeften van de burgers? Wat is de rol van de overheid? Moet de overheid een aantal essentiële diensten zoals energie zelf in handen houden wetende dat stijgende energieprijzen veel gezinnen in de armoede storten? We moeten als samenleving een andere vorm van directe, participatieve democratie ontwikkelen omdat de huidige parlementaire democratie niet democratisch genoeg is. Solidariteit moet opnieuw een bindmiddel worden, net zoals tijdens de jaren '50 en '60. Een strijd voor een meer solidaire en sociale maatschappij moet echter vooral op Europees niveau gevoerd worden omdat ongeveer 70% van alle Belgische wetten getoetst worden aan de Europese wetten.

Bijzonder hoopgevend vind ik de opkomst van een sociale onderstroom van goed geïnformeerde mensen die het systeem van vandaag in vraag durven te stellen. De mensen pikken het niet meer.

Een alternatieve analyse moet die bestaande sociale onderstroom sterker maken. Typisch is dat vele uitgestoten de neiging hebben alles te internaliseren. Gelukkig zijn er steeds meer mensen die het individueel schuldmodel deels terugkaatsen naar het systeem. Zo zijn werkloosheid, overvolle gevangenissen en andere sociale vraagstukken niet langer de exclusieve verantwoordelijkheid van de burgers.

TvMR: Gaat het neoliberalisme zichzelf opheffen omwille van een steeds verdergaande loonmatiging en lagere koopkracht? Is een wereldrevolutie niet onvermijdelijk aangezien de meeste mensen het systeem meer dan beu zijn?

Bleri Lleshi: In tegenstelling tot wat velen hopen zal het kapitalisme zichzelf niet opheffen. Daar is het dynamisch vermogen van het kapitalisme te groot voor. Laten we niet vergeten dat één van de kenmerken van het kapitalisme is dat ze in staat is om zichzelf steeds weer opnieuw uit te vinden. Juist daarom moet ook de strijd tegen dit systeem op een goed georganiseerde en collectieve manier gebeuren. Of dit samengaat met de revoluties rondom ons is nog maar de vraag. Het échte moderne proletariaat zien we immers weinig op straat komen om te participeren in de revoluties. Het Egyptische voorbeeld en de Occupy Wallstreet beweging hebben nl. aangetoond dat het vooral de middenklasse is die van zich laat horen en zich laat zien. De sleutel tot verandering ligt echter bij die andere grote groep uitgesloten. Ik geef toe dat ik gaandeweg wel optimistischer ben geworden omdat al deze revolutionaire bewegingen allerlei beginnersfouten in een later stadium van hun ontwikkeling hebben rechtgezet.

Om maar een voorbeeld te noemen nu we het toch over de "Indignados" hebben: tegenwoordig werken ze nauwer samen met boeren en mensen die hun huis hebben verloren door de crisis. Het Bosnische voorbeeld is volgens mij een ander hoopgevend signaal. Tot voor kort werd ongeveer alles in dit land herleid tot etnische - en/of religieuze verschillen tussen de burgers. De mensen die nu op straat komen stellen echter dat de bestaande problemen weinig of niets te maken hebben met een bepaalde etniciteit of religie. Ze komen gezamenlijk op straat om te zeggen dat hun problemen van socio-economische aard zijn. Meer dan 30% van de Bosniërs is werkloos. Bij de jongeren bedraagt de werkloosheid zelfs 55%. Alsof dit nog niet erg genoeg is wordt dit land geteisterd door een alles overwoekerende corruptie. De Bosnische burgers hebben als antwoord op deze maatschappelijke kwalen overal in het land volksraadplegingen georganiseerd. Tijdens drukbezochte "plenums" krijgt elke burger de kans om gedurende 2 minuten een eigen voorstel te formuleren. Na een algemene goedkeuring door de burgers worden de voorstellen die het meest geschikt worden geacht ter verdediging van de belangen van de burgers meegenomen naar het parlement waar ze soms verworpen tot echte wetten.

Eén concreet voorbeeld ter illustratie van de daadkracht van een dergelijke, directe democratie als alternatief: de verlaging van de lonen van de politici, iets

wat in een corrupt land als Bosnië een héél belangrijk thema is. Dit is voor mij het bewijs dat een combinatie van protesten en een directe democratie wel degelijk op het beleid kunnen wegen. Dit is waarom ik, zoals gezegd, ondanks alles optimistisch gestemd ben. We hebben trouwens geen andere keuze dan optimistisch en idealistisch te zijn omdat we ons moeten engageren.

TvMR: Verschuift de Europese Unie de problemen niet? Zo zien we overal een overvloed aan peperdure camera's, zelfs op plaatsen waar er absoluut geen veiligheidsprobleem is. Is hier sprake van een nepeconomie die ten koste van belangrijke sectoren zoals onderwijs gaat? De Antwerpse situatie is typerend in dit verband: een groot deel van het budget wordt opgeslorpt omwille van "veiligheid" terwijl er veel nuttige projecten worden stopgezet omwille van budgettaire redenen.

Bleri Lleshi: Inderdaad. Er zijn heel veel besparingen doorgevoerd in dit kader. Vooral in de sociale sector in Antwerpen zijn er miljoenen bespaard. Dit is eigenlijk het belangrijkste thema in het boek. Aan de ene kant hebben we te maken met grote socio-economische problemen. Aan de andere kant zien we een gedepoliteerde politieke klasse, té onmachtig om die problemen efficiënt aan te pakken. Politici hebben de echte macht al lang niet meer in handen, ik heb het al een paar keer herhaald. De Brusselse situatie zegt genoeg: 70% van alle Europese wetten wordt geschreven door machtige lobbygroepen. Dit zijn Amerikaanse toestanden waar elke congressman door tientallen lobby's wordt beïnvloed. De politici zélf willen natuurlijk graag aan de macht blijven, ondanks hun gebrek aan reële macht. In een dergelijke context zijn thema's zoals migratie en veiligheid natuurlijk handig om uit te buiten. De mensen snakken nl. naar meer zekerheid omdat ze zich angstig voelen. De mensen realiseren zich dat de politici hen geen garanties kunnen bieden qua werkzekerheid, de sociale zekerheid en het behoud van hun loon maar ze denken wel dat de overheid garant kan staan voor een basis-fysieke veiligheid. Is die basisveiligheid voorhanden, dan zijn de burgers bereid de politici carte blanche te geven terwijl ze eigenlijk beseffen dat dit niet de juiste oplossing is. We mogen de intelligentie van de gemiddelde burger niet onderschatten, ze beseffen heus wel dat een dergelijke opstelling tegenover hun politieke leiders niet logisch is, maar onzekerheid en angst wegen zwaarder door dan elke logica. De politici hebben natuurlijk al lang begrepen hoe gemakkelijk het is om kiezers naar hun hand te zetten d.m.v. het criminaliteits- en veiligheidsthema. Het constant gehamer op "groeïende criminaliteitscijfers" is een discours dat veel politici graag verkopen, ondanks het feit dat de realiteit juist aantoonde dat de criminaliteit gedaald is. Ook de media doet graag een duit in het zakje door deze verkeerde perceptie te blijven verspreiden door sensatiejournalistiek. Internationaal onderzoek heeft meermaals aangetoond dat een dergelijk beleid gefaald heeft maar toch zien we dat bv. Bart De Wever burgemeester wordt van Antwerpen, zich baserend op het thema van de "war on drugs" en meer

camera's. Zijn belangrijke belofte om meer camera's te plaatsen om deze "onveiligheid" te bestrijden is even onzinnig te noemen omdat een dergelijk experiment in Londen heeft aangetoond dat camera's in slechts 3% van alle misdaden nuttig bleken te zijn terwijl 78% van de beschikbare budgetten naar die camera's zijn gegaan.

Het andere thema dat vaak misbruikt wordt is migratie. Migratie gekoppeld aan veiligheid verklaart waarom er miljarden worden geïnvesteerd ter afscherming van Europa. Wie heeft er eigenlijk baat bij het installeren van talloze camera's aan de grenzen van Europa? *Cui bono?* Een aantal bedrijven, verder niemand. Ik ben niet tegen Europa maar ik ben wel voor een socialer Europa. Kritiek op Europa is niet hetzelfde als anti-Europa zijn. We kunnen trouwens niets anders doen dan een Europees project dat al bestaat, nog sterker maken. Echte veranderingen zullen pas zichtbaar worden na deze verkiezingen. Dan pas zullen we echte verschuivingen zien.

De Neoliberale strafstaat is verschenen bij EPO Uitgeverij, telt 320 bladzijden en kost 22,50 euro.

Hoe ver reikt godsdienstvrijheid?

Hans Van Eyghen*

Sinds de originele verklaring uit 1948 zijn de mensenrechten nooit ver uit de actualiteit geweest.¹ De meeste aandacht gaat gewoonlijk naar het recht op vrije meningsuiting of het recht op leven. Artikel 18, aangaande het recht op vrijheid van gedachten, geweten en godsdienst,² krijgt echter minder aandacht. Nochtans staat dit mensenrecht onder druk; ook in de westerse wereld. Na een korte historische inleiding tracht ik in dit artikel een antwoord te geven op de vraag hoe ver dit recht reikt en welke implicaties dit heeft. Vervolgens zal ik dit toepassen op enkele recente gebeurtenissen uit de actualiteit.

Het recht op godsdienstvrijheid: van reformatie tot EVRM

Het recht op godsdienstvrijheid kende een lange en moeizame ontstaansgeschiedenis. Tijdens het grootste deel van de menselijke geschiedenis was het afwezig, pas tijdens de Verlichting kreeg het idee vorm. De reikwijdte van het recht op godsdienstvrijheid is niet enkel historisch beperkt, ook territoriaal was het (en is het, tot op zekere hoogte) voornamelijk een westers idee. Oudere beschavingen, zoals India en de Middeleeuwse moslimwereld, kenden weliswaar een vorm van religieuze tolerantie maar dit komt niet overeen met ons modern idee (zie later).

Dat het recht voor het eerst geformuleerd werd op een welbepaalde plaats in een welbepaalde tijd is niet toevallig. Voor de Verlichting had Europa reeds een eeuw reformatie achter de rug. De scheuringen in de Kerk leidden al snel tot godsdienstoorlogen, de bekendste waren de Duitse Boerenoorlog (1524-1525) en de dertigjarige oorlog (1618-1648).³ Volgens een aantal historici was het recht op godsdienstvrijheid vooral een reactie op de traumatische ervaringen van de godsdienstoorlogen.⁴ Naar mijn mening gaat de exclusieve nadruk op de godsdienstoorlogen voorbij aan de belangrijke plaats die gewetensvrijheid inneemt in het christendom en dan vooral in het christendom van na de reformatie. Maarten Luther (1483-1546) en Johan-

nes Calvijn (1509-1564) beriepen zich op de Bijbel om zich onafhankelijk tegenover het gezag uit Rome op te stellen. Tijdens de zogenoemde radicale reformatie nam de nadruk op de persoonlijke verhouding van de mens tot God toe en bijgevolg ook het belang van gewetensvrijheid.⁵

In Europa werden de groepen uit de radicale reformatie vaak bloedig vervolgd en velen vluchtten daarom naar Noord-Amerika. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het recht op godsdienstvrijheid een prominente plaats innam in *The Bill of Rights* (de eerste tien amendementen van de Amerikaanse grondwet) uit 1791. Het eerste amendement luidde:

*"Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances."*⁶

De establishment-clausule verbiedt de staat om één religie op te leggen als staatsgodsdienst. Verder is het amendement vaag wat betreft de invulling van het recht op godsdienstvrijheid. De tekst spreekt zich niet uit over hoe ver het recht reikt, maar in de Amerikaanse traditie is het meestal ruim geïnterpreteerd. Religieuze groeperingen in de Verenigde Staten zagen religie niet als beperkt tot de zondagvoormiddag maar meenden dat het evenzeer consequenties had voor sociale zaken zoals het onderwijs. Lange tijd vormden de Verenigde Staten de uitzondering; in de meeste Europese landen werd godsdienstvrijheid beperkter geïnterpreteerd als tolerantie en was één godsdienst vaak dominant.

Dit alles veranderde met de verklaring van de universele rechten van de mens. In de originele tekst luidde het recht op godsdienstvrijheid als volgt:

*"Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance."*⁷

* Hans Van Eyghen is doctoraatstudent in de wijsbegeerte aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.

1 The Universal Declaration of Human Rights, ed. Nations United (New York: United Nations).

2 The Universal Declaration of Human Rights, ed. Nations United (New York: United Nations), Article 18.

3 *Of de dertigjarige oorlog ondubbeltzinnig als godsdienstoorlog kan benoemd worden is voer voor discussie. Vooral in de latere fase namen politieke motieven het over van religieuze. Voor meer informatie zie William T. Cavanaugh, The Myth of Religious Violence: Secular Ideology and the Roots of Modern Conflict, ed. William T. Cavanaugh (Oxford: Oxford University Press, 2009).*

4 *Bijvoorbeeld: Brad S. Gregory, The Unintended Reformation: How a Religious Revolution Secularized Society, ed. Brad S. Gregory (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2012). Gregory legt de nadruk op de filosofie van Thomas Hobbes (1588-1679) die het als de taak van de heerser beschouwde met absolute macht boven de strijdende partijen te staan.*

5 *Een typerend voorbeeld is de nadruk van anabaptische groepen op het volwassenendoopsel. In tegenstelling tot bij het kinderdoopsel werd het belangrijk dat een gelovige er in vrijheid voor koos om gedoopt te worden. Geloof werd dus meer beschouwd als een persoonlijke keuze. Zie: George Huntston Williams, The Radical Reformation (Philadelphia (Pa.): Westminster Press, 1962), Hoofdstuk 12.*

6 The Us Constitution. Amendment 1.

Deze formulering is onmiskenbaar duidelijker en verregaander. De ondubbelzinnige verwijzing naar onderwijzen, praktische toepassing, eredienst en inachtneming van geboden en voorschriften lijkt nauwer aan te sluiten bij de ruime (Amerikaanse) interpretatie.

Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) nam de bewoording van de tekst uit 1948 over maar voegde er nog een caveat aan toe:

“Freedom to manifest one’s religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.”⁸

De toevoeging gaat niet in tegen de ruime invulling van het recht op godsdienstvrijheid maar stelt grenzen. Het EVRM zag in dat het recht mogelijk kan botsen met andere rechten zoals het recht op veiligheid, het recht op gezondheid en de rechten en vrijheden van anderen.

Hoe ver reikt religie?

In tegenstelling tot de ruime interpretatie uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens wordt het recht op godsdienstvrijheid vaak verengd tot tolerantie en in die interpretatie is het (in het Westen) vrij algemeen aanvaard. Tolerantie wordt vaak zo begrepen dat minderheidsposities door de meerderheid aanvaard worden zolang hun uiterlijk gedrag strookt met de gangbare moraal van de meerderheid. Wat religie betreft, betekent dit vaak dat religie getolereerd wordt zolang het beperkt blijft tot de privésfeer. Hoewel deze ‘minimale’ interpretatie vrij algemeen aanvaard is in het westen, blijft ze tot op vandaag moeilijk liggen voor een groot deel van de wereld (misschien wel het grootste deel). Op de ‘ranglijst christenvervolgung’ voeren momenteel Noord-Korea, Somalië en Syrië de kop.⁹ Uit Myanmar komen geregeld berichten over vervolging van moslims en uit Indonesië over vervolging van boeddhisten.¹⁰

Met de ruimere interpretatie ligt het ook in het Westen moeilijk en lijkt het de laatste jaren moeilijker te worden. Bioloog Richard Dawkins, en enkele collega atheïsten, maakte zich enkele jaren geleden druk dat christelijke scholen kinderen indoctrineerden; openbare uitingen van religie (dragen van hoofddoeken, kruisbeelden, etc.) worden geweerd; en de inachtneming van religieuze geboden wordt vandaag vaak bekritiseerd (cf. infra). Voorlopig bleef dit alles beperkt, maar er is in onze samenleving een dalende verdraagzaamheid voor religie waar te nemen.

De auteurs van de mensenrechtenverklaring opteerden

onmiskenbaar voor een brede definitie van godsdienst waarin deze niet beperkt blijft tot het privédoein. De tekst luidt terecht dat godsdienst zich moet kunnen uiten in het openbare domein; hetzij in onderwijs, hetzij in praktische toepassing. Alle grote religies schrijven bepaalde ethische geboden voor; dus vrijheid van godsdienst houdt ook in dat gelovigen de vrijheid krijgen te leven naar hun religieuze geboden en dit punt wordt moeilijker in onze huidige maatschappij. Zo vroeg Amerikaans politicus Ron Paul zich onlangs luidop af welk nut een wet die religieuze erediensten beschermt heeft als de overheid gelovigen dwingt tegen hun geweten te handelen (cf. infra). Beide vormen een integraal onderdeel van het recht op godsdienstvrijheid en dit heeft veel vedergaande consequenties dan veel mensen denken. In wat volgt zal ik een aantal voorbeelden geven waar gelovigen moeilijkheden ondervinden om hun religieuze geboden in acht te nemen. Meestal blijft het bij afkeuring, maar soms wordt er gedreigd om paal en perk te stellen aan wat gelovigen kunnen doen. In het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens wordt er terecht op gewezen dat het recht op godsdienstvrijheid kan conflicteren met andere basisrechten en dat inperking in dat geval gewettigd kan zijn. Dit zijn echter uitzonderingsgevallen.

Weigering van vaccinatie

Op 27 oktober 2013 overleed in het Nederlandse Zeeland een 17-jarig meisje aan de gevolgen van mazelen. Voor vele Nederlanders was dit een kroniek van een aangekondigde dood aangezien er reeds sinds mei een mazelenepidemie woedde in de Nederlandse *Bible Belt*. In deze streek, die loopt van Overijssel tot Zeeland, wonen een groot aantal bevindelijk gereformeerden. De groep (ongeveer 4% van de Nederlands bevolking) is niet verbonden aan een bepaalde denominatie of kerkgenootschap maar deelt wel een aantal bijzonderheden. Één hiervan is dat leden zichzelf een aantal zaken die wijdverspreid zijn in onze samenleving ontzeggen, zoals internet of televisie. Een minderheid van de bevindelijk gereformeerden weigert vaccinaties wegens strijdigheid met Gods voorzienigheid; behandeling van ziekte wordt echter wel aanvaard. Het Zeelands meisje had al een zwakke gezondheid maar volgens haar omgeving was haar weigering een persoonlijke en bewuste keuze.

In de nasleep van het tragische voorval werd geopperd dat het recht op gezondheid van het meisje geschondden was.¹¹ Sommigen waren zelfs van mening dat vaccinatie voortaan verplicht diende te worden.¹²

Ze leken zich hiervoor te beroepen op een gelijkaardige argumentatielijn als die uit het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens door te wijzen op het

7 The Universal Declaration of Human Rights. Article 18.

8 The European Convention on Human Rights, ed. *Europe Council of (Strasbourg: Council of Europe, 1966), Article 9.*

9 Open Doers Ranglijst Christenvervolgung 2014. <https://www.opendoors.nl/vervolgdechristenen/ranglijst-kaart/> (accessed 19/05/2014).

10 *Bijvoorbeeld: Robin De Wever, Vervolgung Burmese Moslims Is Nu Etnische Zuivering, Trouw, 23/04/2013.*

11 *Bijvoorbeeld: Bart Eeckhout, Inenting Is Een Kinderrecht, De Morgen, 30/10/13.*

conflict tussen godsdienstvrijheid en een ander basisrecht, namelijk het recht op gezondheid. Het is echter moeilijk om vol te houden dat in dit geval sprake was van een schending van rechten. Alle mensenrechten (hetzij in de Universele Verklaring uit 1948, hetzij het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens) zijn geformuleerd als rechten en niet als plichten; er bestaat dus niet zoiets als een plicht tot gezondheid. Het meisje in kwestie deed zelf afstand van haar recht en haar recht werd door niemand ontnomen. Uit de reacties uit haar omgeving blijkt ook dat er geen sprake was van echte dwang. Men kan nog opperen dat het meisje niet in vrijheid kon beslissen omdat ze minderjarig was. Aangezien ze al 17 jaar was, is het moeilijk vol te houden dat ze niet zelfstandig kon beslissen en haar omgeving liet ook uitschijnen dat ze erg volwassen was voor haar leeftijd. Een gelijkaardige argumentatie luidde dat de weigering van het meisje anderen in gevaar zou brengen wegens het infectiegevaar. Ook dit argument gaat echter niet op aangezien vaccinatie tegen mazzelen standaard is in Nederland. Nagenoeg iedereen is ingeënt en dus bestand tegen infectie.

Verplichte vaccinatie zou onmiskenbaar een schending van het recht op godsdienstvrijheid inhouden. Een aantal bevindelijk gereformeerden zou daardoor niet in staat zijn naar hun religieuze geboden te leven vanwege dwang. Het argument voor verplichte vaccinatie gaat dat zo'n aanpak levens zou redden. Het feit dat een aantal bevindelijk gereformeerden vaccinatie weigert geeft echter aan dat zij hun geloof belangrijker achten dan hun leven. Wie hen dus wil verplichten zich te vaccineren eigent zich dus eigenlijk het recht toe te beslissen wat het belangrijkste voor hen is en dit is onmiskenbaar in strijd met het recht op godsdienstvrijheid.

Weigering van bloedtransfusie

Het Zeelandse voorval was uitzonderlijk. Een vaker voorkomend vermeend conflict tussen godsdienstvrijheid en gezondheid komt voor bij getuigen van Jehova. Zij baseren zich op Hand 15: 19-20 om bloedtransfusies te weigeren.¹² Bloedtransfusies komen in onze streken vrij vaak voor bij allerhande ingrepen, dus het is evident dat weigering ervan voor problemen zal zorgen en het is zelfs aannemelijk dat dergelijke weigeringen al levens gekost hebben. Ook in dit geval doet een Jehova getuige afstand van zijn of haar recht op gezondheid vanwege de uitoefening van zijn of haar godsdienst. Om dezelfde reden als hierboven, wordt ook hier het recht op gezondheid niet geschonden. Het recht op godsdienstvrijheid wordt echter wel geschonden wanneer een getuige van Jehova verplicht wordt een bloedtransfusie te ondergaan. Het valt niet uit te sluiten dat er gevallen zijn van sociale druk maar het bewijs hiervoor is niet voldoende om stappen van

wege de overheid te legitimeren.

De problemen ontstaan echter wanneer een minderjarige getuige van Jehova dient behandeld te worden met een bloedtransfusie. In België en Nederland is het gangbaar dat de ouders dan tijdelijk uit hun ouderlijke macht worden ontzet. Jehova getuigen ervaren dit als schending van hun recht op godsdienstvrijheid. De zaak wordt hier natuurlijk bemoeilijkt doordat de kinderen in kwestie meestal niet als wilsbekwaam beschouwd worden en er dus moeilijk kan gezegd worden dat de godsdienstvrijheid van het kind wordt geschonden. Volgens ons recht was het kind niet in staat om in vrijheid afstand te doen van zijn of haar recht op gezondheid.

In beide gevallen zijn de theologische gronden voor weigering van vaccinatie of bloedtransfusie bediscussieerbaar. De overgrote meerderheid van alle christenen laat zich namelijk wel behandelen met vaccinaties en bloedtransfusies en baseert zich desalniettemin op dezelfde Bijbel. Wat het recht op godsdienstvrijheid betreft, zijn deze theologische twistpunten echter irrelevant. Het recht op godsdienstvrijheid schrijft namelijk niet voor dat het enkel geldt bij een bepaalde theologische interpretatie. Net zoals het recht op vrijheid van overtuiging niet enkel geldt voor wie de juiste overtuiging heeft (laat staan dat we weten wat dit is), zo geldt het recht op godsdienstvrijheid niet enkel voor wie de juiste godsdienst of de juiste interpretatie van zijn of haar godsdienst aanhangt. Dit punt wordt des te belangrijker nu we in onze streken steeds meer diversiteit aan meningen en levensbeschouwingen zien. Het valt dan ook te verwachten dat we in de toekomst steeds vaker met kwesties als deze zullen te maken krijgen.

In de praktijk is op dit vlak nog niet echt sprake van schending van rechten in België en Nederland. De reacties op het Zeelandse voorval en bepaalde opmerkingen over de Jehova getuigen waarschuwen ons wel dat het recht op uitoefening van godsdienst ook bij ons niet evident is en schijnbaar vaker onder druk komt.

Het geweten en de wet

In beide bovengenoemde gevallen werd er enkel bedreigd met schending van het recht op godsdienstvrijheid maar bleven de gevolgen beperkt.

Andere tendensen in onze maatschappij verplichten aanhangers van een bepaalde godsdienst tegen de ethische richtlijnen van hun godsdienst in te gaan. Na de invoering van het nieuwe Amerikaanse ziekteverzekeringssysteem ("Obamacare") merkte Ron Paul op dat de nieuwe regeling inhoudt dat elke Amerikaan binnekort via zijn of haar ziekteverzekering zal moeten

12 Een van de prominente pleitbezorgers van verplichting van vaccinatie was VVD-senator Heleen Dupuis. Zij vergelijkt de vaccinatieplicht met leerplicht en liet optekenen: "Als je een leerplicht hebt, die toch ook een grote inbreuk op de ouderlijke macht maakt, waarom zou zo'n verplichte vaccinatie dan niet kunnen?" zie: Dupuis Wil Vaccinatie Verplichten, (zaterdag 13 jul 2013). <http://nos.nl/artikel/529295-dupuis-wil-vaccinatie-verplichten.html> (accessed 18/05/2014).

13 "Daarom ben ik van oordeel dat we de heidenen die zich tot God bekeren, geen onnodige last moeten opleggen, maar hun moeten schrijven dat ze zich onthouden van verontreiniging door afgoden, ontucht, verstikt vlees, en bloed." Willibrordbijbel (1995).

bijdragen voor de terugbetaling van de *morning after* pil. Een groot aantal christenen (waaronder ook de katholieke Kerk) ziet de *morning after* pil als een vorm van abortus provocatus en beschouwt het gebruik ervan dan ook als moreel verwerpelijk.¹⁴ Wie vanwege zijn of haar godsdienst problemen heeft met het gebruik van de *morning after* pil, wordt desalniettemin gedwongen tegen het geweten te handelen. Vooral vanuit katholieke hoek werden onderhandelingen gevoerd om uitzonderingen op de nieuwe regeling toe te staan maar dit werd geweigerd. In België wordt een abortus gewoonlijk deels terugbetaald door het RiZiv. Aangezien het RiZiv zijn fondsen deels uit RSZ-bijdragen krijgt, betalen Belgische katholieken dus mee voor abortussen.

Gelukkig aanvaardden katholieken en de meeste christenen dat een mens niet verantwoordelijk kan geacht worden voor daden waar hij of zij geen vrijheid had. De vraag blijft natuurlijk hoe ver een overheid mag gaan. In hoeverre mag een overheid eisen stellen voor religieuze neutraliteit in het onderwijs? Mag een overheid bepaalde uiterlijke religieuze symbolen verbieden in een bepaalde context? Mogen politici uitspraken van religieuze leiders zonder meer veroordelen? Dit zijn moeilijke vragen zonder evidente antwoorden. Respect voor de godsdienstvrijheid van gelovigen is hoe dan ook op zijn plaats en het gaat niet op zich te beroepen op de eigen overtuiging om schending van het recht op godsdienstvrijheid te legitimeren.

Nawoord en conclusie

Zowel historisch als in onze tijd werd het recht op godsdienstvrijheid vooral als belangrijk beschouwd door (religieuze) minderheden. De reden hiervoor is niet moeilijk te achterhalen; zij hadden en hebben bescherming van hun overtuigingen en praktijken het meest nodig aangezien zij niet de armsgang van de meerderheid hebben. Pogingen tot schending of uitholling van het recht komen dan meestal ook vanuit de meerderheid. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens leggen de meerderheid beperkingen op en bieden minderheden een krachtige bescherming.

¹⁴ De vraag of het gebruik van de *morning after* pil neerkomt op abortus is natuurlijk controversieel maar in het licht van deze discussie is deze vraag opnieuw irrelevant. Net zoals het hier van minder belang is of de Bijbel werkelijk bloedtransfusies verbiedt is het ook van minder belang waar het gebruik van de *morning after* pil op neer komt. Belangrijker hier is wat katholieken hierover denken.

Too little too late: (g)een recht op inclusief onderwijs in Vlaanderen

Machteld Verbruggen*

Het recht op onderwijs is een empowermentrecht, een vehikel waardoor gemarginaliseerde groepen zichzelf kunnen optillen en middelen kunnen verwerven om volwaardig te participeren in hun gemeenschap. Op 13 december 2006 werd in New York het VN-Verdrag over de Rechten van Personen met een Handicap (hierna: VRPH) goedgekeurd. Dit mensenrechtenverdrag kiest radicaal tegen segregatie en voor inclusie in alle domeinen van het maatschappelijk leven, en dus ook in het onderwijs. Het trad in België in werking in de zomer van 2009.¹ De impact van dit VN-Verdrag in Vlaanderen is, gelet op de historisch gegroeide onderwijsorganisatie, bijzonder groot.

gevolg hiervan is er wereldwijd een sterke tendens tot *mainstreaming* van leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte. Ondanks deze nieuwe inzichten blijft het aantal leerlingen dat in Vlaanderen door het regulier naar het buitengewoon onderwijs verwezen wordt, "op indrukwekkende wijze" toenemen.⁷ Dit leverde ons samen met Duitsland zelfs een problematische vermelding op in het "World Report on Disability" van de WHO en de Wereldbank, als één van de wereldrecordhouders op het vlak van gesegregeerd onderwijs voor kinderen met specifieke onderwijsbehoeften.⁸

Wereldrecordhouder gesegregeerd onderwijs

In België bestaat er een sterk uitgebouwd netwerk van scholen voor bijzonder², later buitengewoon genoemd³, onderwijs. Speciaal onderwijs voor leerlingen met een handicap is vandaag echter overal ter wereld controversieel, en dit zowel om financiële, ethische als wetenschappelijke redenen. Dit gesegregeerd onderwijs kost de maatschappij immers enorm veel⁴, terwijl de effectiviteit ervan nauwelijks aangetoond werd via wetenschappelijk onderzoek.⁵ De negatieve gevolgen van segregatie lijken de eventuele positieve gevolgen van meer aangepast onderwijs teniet te doen.⁶ Als

Segregatie inherente schending van het gelijkheidsbeginsel

Bij het afsluiten van het Kinderrechtenverdrag in 1989 werd nog fel gediscussieerd of het onderwijs voor kinderen met een beperking beter in speciale dan wel in gewone scholen werd georganiseerd. Tijdens de ontstaansgeschiedenis van het VRPH werd het debat tussen de voorstanders van gesegregeerde en die van inclusieve settings voortgezet. Deze keer haalden de voorstanders van inclusief onderwijs de overhand. Het hedendaagse gedachtegoed over onderwijs en handicap wijst het concept "apart maar gelijkwaardig" af als een inherente schending van het gelijkheidsbeginsel. Door de segregatie van de leerlingen of studenten met een handicap worden hun kansen, zowel cognitief als sociaal, van bij aanvang verminderd zodat "gelijkwaardig" in een aparte setting onmogelijk wordt. Tijdens de

* Dr. Machteld Verbruggen is Algemeen Directeur van de Thomas More hogeschool.

1 Wet van 13 mei 2009 houdende instemming met het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, en het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, aangenomen te New York op 13 december 2006, B.S., 22 juli 2009; Decreet van 8 mei 2009 houdende instemming met het verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, en het facultatief protocol bij het verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, opgemaakt in New York op 13 december 2006, B.S. 3 augustus 2009.

2 B.S. 25 augustus 1970.

3 Door de Wet van 11 maart 1986 (B.S., 13 september 1986) werd het opschrift van de wet op het bijzonder onderwijs veranderd in de "Wet op het buitengewoon en geïntegreerd onderwijs".

4 Een leerling in het gewoon basisonderwijs kost de Vlaamse overheid gemiddeld 5.030 euro per jaar, terwijl dat voor het buitengewoon basisonderwijs 15.891 euro per jaar is. In het gewoon secundair kost een leerling de overheid gemiddeld 8.589 euro per jaar, terwijl dit in het buitengewoon secundair onderwijs gemiddeld 19.460 euro per jaar is. Vlaams onderwijs in cijfers, schooljaar 2012-2013, 16 en 22.

5 In een onderzoek van de KULeuven werd vastgesteld dat leerlingen die naar het buitengewoon onderwijs werden verwezen na de derde kleuterklas, beter zouden gepresteerd hebben voor wiskunde indien ze in het reguliere onderwijs gebleven waren. Met andere woorden, de leerlingen die toch overgingen naar het eerste leerjaar maar een even groot risico hadden om naar het buitengewoon onderwijs doorverwezen te worden, presteerden beter op wiskunde in de twee jaren na de derde kleuterklas.

VANLAAR, G., VANDECANDELAERE, M., VAN DAMME, J., DE FRAINE, B., & PETRY, K. (2012) Effectiveness of Math Learning in the First Years of Special Primary Education. A Propensity Score Matching Approach. Leuven: Steunpunt Studie- en Scholloopbanen.

6 D. MITCHELL, Education that fits: review of international trends in the education of children with special education needs, July 2010.

7 G. VAN LANDEGHEM en J. VAN DAMME, Twee cijferbladen over de evolutie van het buitengewoon lager onderwijs tot 2009, Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming, in het kader van het programma Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek, 2011, 1.

8 World Report on Disability, World Health Organisation, 2011, 210-211.

voorbereidingen van het verdrag werd nog gepleit om een keuzerecht tussen regulier en speciaal onderwijs in te schrijven, maar dat werd afgewezen.⁹ In de ervaringen van personen met een handicap holt het theoretische keuzerecht immers vaak het recht op inclusief onderwijs uit. Niet zelden wordt druk ervaren om uit te wijken naar een speciale school. In het verdrag wordt resoluut voor inclusief onderwijs gekozen en in een keuzerecht tussen inclusief of speciaal onderwijs wordt niet voorzien. Hoewel het speciaal onderwijs niet met zoveel woorden door het verdrag wordt verboden, kan toch worden gesteld dat het langdurig blijven voortbestaan van een apart systeem van speciaal onderwijs naast het gewoon onderwijs, niet verenigbaar is met het verdrag.

Het artikel 24 van het VRPH over onderwijs laat inderdaad aan duidelijkheid niets te wensen over: niet alleen wordt het recht op onderwijs van personen met een handicap erkend, maar tevens wordt bepaald dat, om dit recht zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, de verdragsluitende staten "een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus" waarborgen. De meerderheid van de staten liet zich overtuigen door onderzoeken die aantonen dat voor de grote meerderheid van de leerlingen, zelfs die met verstandelijke beperkingen, inclusief onderwijs voordelen bood.¹⁰ Hoe zo'n onderwijssysteem er moet uitzien is ook vrij duidelijk. In de preambule van het VRPH wordt verwezen naar het belang "van de beginselen en beleidsrichtlijnen, vervat in het Wereldactieplan met betrekking tot personen met een handicap en in de Standardregels voor het bevorderen van gelijke kansen voor personen met een handicap bij het beïnvloeden van de bevordering, formulering en beoordeling van het beleid, de plannen, programma's en maatregelen op nationaal, regionaal en internationaal niveau ten einde gelijke kansen voor personen met een handicap verder te bevorderen".¹¹ Dit refereert naar de 'Standard Rules on the Equalization of Opportunities for People with Disabilities'¹², waarin voor onderwijs standaard zes principes van inclusief onderwijs en de daarvoor noodzakelijke maatregelen worden opgesomd. Deze principes en maatregelen werden verder geconcretiseerd in de zogenaamde Salamanca-Verklaring en het bijbehorende 'Framework for action'.¹³

Implementatie in Vlaanderen

Enkele jaren geleden lag een voorstel van fundamentele hervorming van het onderwijs aan kinderen met specifieke onderwijsbehoeften ter tafel, gekend als het zogenaamde "Leerzorgdecreet".¹⁴ Dit ontwerp van decreet probeerde de verworven inzichten te vertalen in een nieuwe organisatiestructuur, waarbij een zorgcontinuüm wordt aangeboden van verschillende intensiteit naargelang de zorgvraag van de leerling in kwestie. Dit decreet, dat op enkele bepalingen na een goede eerste implementatie van het VRPH zou zijn geweest, raakte maar niet goedgekeurd. De Vlaamse Regering heeft in 2011 beslist om "bij gebrek aan draagvlak en middelen" nog geen globaal nieuw referentiekader vast te leggen over het onderwijs aan leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Wel werd besloten om een reeks maatregelen te nemen om aan de dringendste noden tegemoet te komen. Het zogenaamde M-decreet¹⁵ werd op 12 maart 2014 goedgekeurd door het Vlaams Parlement en treedt voor het merendeel van de bepalingen in werking op 1 september 2015.

Het M-decreet omschrijft het toepassingsgebied op verdragsconforme wijze en stelt niet het medisch defect, maar wel de (belemmeringen in) participatie centraal: het moet gaan om een leerling met langdurige en belangrijke participatieproblemen die het resultaat zijn van een samenspel van functiebeperking(en), beperkingen bij het uitvoeren van activiteiten en persoonlijke en externe factoren. Deze definitie vat ook leerlingen of studenten die een leerstoornis hebben, zoals dyslexie of dyscalculie. Zelfs als ze op andere domeinen weinig of geen participatieproblemen hebben, kan immers niet ontkend worden dat participatie in het onderwijs door deze stoornissen ernstig wordt belemmerd. Een belangrijke vernieuwing in het decreet is de decretale verankering in de opdrachtomschrijving van het gewoon onderwijs tot het doen van gepaste en redelijke aanpassingen, waaronder het inzetten van remediërende, differentiërende, compenserende of dispenserende maatregelen. Het toekennen van redelijke aanpassingen in het onderwijs was reeds mogelijk, maar in de feiten verliep de toepassing op scholen moeizaam. Vaak werd ervan uitgegaan dat, wanneer op dergelijke aanpassingen beroep werd gedaan, de studiebekrachtiging in het gedrang kwam.

9 Chair's Draft Elements of a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities, December 2003.

10 "However, research shows that children, including those with significant disabilities, who are included in regular, education are more likely to finish school, go onto post-secondary education and training, get jobs, earn good incomes and become active members of their communities." UN Handbook for Parliamentarians, 82.

11 VRPH, preambule, f.

12 GA/RES/48/96 85, 20 December 1993.

13 Salamanca Statement and Framework for action in special needs education, Paris, UNESCO, 1994, 47 p.

14 Voorontwerp van decreet leezorg – versie 1ste principiële goedkeuring Vlaamse regering 14.11.08 IKW 12.11.2008 en 13.11.2008.

15 Decreet van 14 maart 2014 betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften.

Door de decretale verankering van de mogelijkheid tot aanpassing van het curriculum verhoogt de rechtszekerheid van de leerlingen die van deze mogelijkheid gebruik maken en voldoet de overheid aan de verdragsrechtelijke verplichting om de mogelijkheid van dit soort aanpassingen te waarborgen.

Geen enkel recht geldt onbeperkt, en dit gaat ook op voor het recht op inclusief onderwijs. De grens ligt bij de redelijke aanpassingen die nodig zijn om in individuele gevallen een leerling of student in het reguliere onderwijssysteem te kunnen laten schoollopen. Wanneer kan aangetoond worden dat de noodzakelijke aanpassingen een onevenredige of onnodige last opleggen aan degene aan wie ze gevraagd worden, dan is het mogelijk een leerling met een handicap de toegang te ontzeggen. Het spreekt voor zich dat, gelet op het uitgangspunt dat het onderwijssysteem inclusief dient te zijn en dat een leerling of student niet omwille van zijn handicap uit het reguliere onderwijssysteem mag worden uitgesloten, er geen disproportionaliteit kan worden vermoed. Disproportionaliteit zal integendeel moeten bewezen worden door degene die er zich op beroept, dus door de onderwijsinstelling die een leerling of student op basis van disproportionaliteit van de gevraagde aanpassing wil weigeren. Bovendien vereist inclusief onderwijs geen passieve houding van de onderwijsinstelling die erin bestaat eventueel gevraagde aanpassingen als disproportioneel af te wijzen, maar moet zij actief mee op zoek gaan naar oplossingen en desgevallend tegenvoorstellen doen die niet disproportioneel zijn. Pas indien dit niet tot oplossingen leidt, mag gesteld worden dat aanpassingen niet mogelijk zijn.

(Geen) onverkort inschrijvingsrecht

Een problematiek die niet goed wordt aangepakt in het decreet is het inschrijvingsrecht voor leerlingen met een handicap op voet van gelijkheid in de school van hun keuze. Tot nu toe konden scholen leerlingen met een inschrijvingsverslag voor het buitengewoon onderwijs weigeren als de school oordeelde dat ze onvoldoende draagkracht had.¹⁶ Volgens artikel 24 van het VRPH moeten de staten die partij zijn bij het verdrag echter waarborgen dat personen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van het algemene onderwijssysteem. Zeer expliciet wordt bij herhaling nogmaals gesteld dat personen met een handicap toegang hebben tot inclusief, hoogwaardig en gratis basisonderwijs en tot voortgezet onderwijs en wel op basis van gelijkheid met anderen

in de gemeenschap waarin zij leven. Deze vermelding vindt zijn oorsprong in de vaststelling dat leerlingen met een handicap heel vaak naar een gespecialiseerde school worden gestuurd die ver van huis ligt, zodat het voor deze kinderen en jongeren niet voor de hand ligt in hun eigen gemeenschap te kunnen opgroeien. Deze passage kan dan ook begrepen worden in relatie tot het recht op een familieleven zoals dat ook in het VRPH wordt vastgelegd.¹⁷

Het recht op inschrijving geldt volgens het M-decreet enkel onverkort voor leerlingen die het gemeenschappelijk curriculum kunnen volgen met toepassing van gepaste maatregelen, zoals remediërende, differentiërende, compenserende of dispenserende maatregelen, die proportioneel zijn.¹⁸ Leerlingen die beschikken over een verslag dat toegang geeft tot een school voor buitengewoon onderwijs worden door een school voor gewoon onderwijs nog steeds onder ontbindende voorwaarden ingeschreven. De school moet een overleg organiseren met de ouders, de klassenraad en het CLB over de aanpassingen die nodig zijn om de leerling mee te nemen in het gemeenschappelijk curriculum of om de leerling studievoortgang te laten maken op basis van een individueel aangepast curriculum. Indien na het overleg de school de disproportionaliteit van de aanpassingen die nodig zijn, bevestigt, wordt de inschrijving ontbonden op het moment dat deze leerling in een andere school is ingeschreven en uiterlijk één maand, vakantieperioden niet inbegrepen, na kennisgeving van de bevestiging van de disproportionaliteit. Wanneer de school de aanpassing wel proportioneel acht, komen deze leerlingen op dezelfde wijze als leerlingen met een gemotiveerd verslag (wat de nieuwe toelatingsvoorwaarde is voor de GON-leerlingen) in aanmerking voor de aanvullende financiering of subsidiëring zoals van toepassing in het kader van het geïntegreerd onderwijs. Wanneer echter tijdens de schoolloopbaan de nood aan aanpassingen van een leerling wijzigt, en de vastgestelde onderwijsbehoeften van die aard zijn dat een verslag dat toelating geeft tot het buitengewoon onderwijs nodig is, dan wordt opnieuw een overleg met de betrokkenen georganiseerd, deze keer ook met de klassenraad. Het is dan mogelijk dat moet worden overgeschakeld op een individueel aangepast curriculum, of dat de inschrijving van de leerling voor het daaropvolgende schooljaar kan worden ontbonden. Het Centrum voor Gelijkheid van Kansen waarschuwt terecht dat deze bepalingen inhouden dat het van de welwillendheid van de school afhangt of een leerling met nood aan een aangepast curriculum in de school zal worden ingeschreven.¹⁹

¹⁶ Decreet betreffende gelijke onderwijskansen-I van 28 juni 2002, B.S. 14 september 2002.

¹⁷ VRPH, artikel 23, 4. en 5.

¹⁸ Art. II, 11 van het M-decreet.

¹⁹ Interfederaal Gelijkekansen Centrum, *Inclusief onderwijs: leerlingen met een handicap hebben recht op redelijke aanpassingen - óók van het curriculum*, Persbericht van 30 januari 2014.

Het Kinderrechtencommissariaat waarschuwt bovendien eveneens terecht dat de procedure weinig rechtszekerheid biedt voor de leerling met een beperking, en dat zijn rechtspositie hierdoor zwak is.²⁰

Hoewel het recht op inclusief onderwijs een sociaal-cultureel recht is dat progressief moet worden ingevoerd, vormt het recht om op niet-discriminerende wijze tot het onderwijs te worden toegelaten een burgerlijk recht, dat onmiddellijk van toepassing is. Bovendien definieert het verdrag het niet verlenen van redelijke aanpassingen ook als een discriminatie op grond van handicap. Het is dan ook onbegrijpelijk dat het nieuwe decreet opnieuw een discriminatie invoert. De vervanging van de draagkrachtafweging bij inschrijving door een meer objectieerbare proportionaliteitstoets is op het eerste gezicht een correcte implementatie van het VN-verdrag. De beperking van het recht op inschrijving tot de leerlingen die in principe het gemeenschappelijk curriculum kunnen volgen, kan echter niet anders gelezen worden dan een discriminatie op grond van handicap. Het "kunnen volgen van het gemeenschappelijk curriculum" is een voorwaarde die voor alle leerlingen geldt om onverkort recht te hebben op een inschrijving in het gewoon onderwijs. Het is echter één welbepaalde, beschermde groep, die negatieve gevolgen kan ondervinden van deze ogenschijnlijk neutrale maatregel, namelijk leerlingen met een zware of met een intellectuele handicap, waarvoor het weinig waarschijnlijk is dat ze het gemeenschappelijk curriculum zullen kunnen volgen. Er is geen objectieve rechtvaardiging voor dit onderscheid, aangezien de gewone school als "school voor wie het gemeenschappelijk curriculum kan volgen" nergens in het VRPH enige steun vindt. Integendeel, de Standaardregels en de Salamanca-verklaring, die als een soort voorbereidende werken voor het artikel over onderwijs in het VRPH kunnen worden gezien aangezien er in de preambule van het verdrag naar wordt verwezen, noemen net "flexibiliteit van het curriculum" als één van de belangrijke aspecten van een inclusieve onderwijsomgeving.

Flexibiliteit van het curriculum is bij uitstek een redelijke aanpassing die kan worden gevraagd, terwijl het weigeren van redelijke aanpassingen in zichzelf een discriminatie uitmaakt. De gewone school is de school voor alle kinderen, tenzij de aanpassingen die voor een welbepaald kind nodig zijn, disproportioneel zijn. Door het beperken van het inschrijvingsrecht tot leerlingen die het gemeenschappelijk curriculum kunnen volgen, voldoet Vlaanderen niet aan zijn verplichting om te

"waarborgen dat personen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van het algemene onderwijssysteem".

Bovendien zit in het gebrek aan ondersteuning die een leerling met een beperking krijgt in het gewone onderwijs nog een andere discriminatie vevat. Artikel 24 VRPH vereist dat "personen met een handicap, binnen het algemene onderwijssysteem, de ondersteuning ontvangen die zij nodig hebben om effectieve deelname aan het onderwijs te vergemakkelijken". In de toelichting bij het M-decreet staat te lezen dat het geen besparing beoogt, want dat de middelen die zullen vrijkomen door een vermindering van het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs, zullen geïnvesteerd worden in de versterking van het gewoon onderwijs om met deze leerlingen om te gaan. Het decreet bevat echter zo goed als geen maatregelen om die ondersteuning in het gewone onderwijs te verbeteren. Weliswaar wordt de mogelijkheid om een doventolk te gebruiken uitgebreid, maar dat is vooral het gevolg van het feit dat een aantal ouders van dove leerlingen dit eerder voor de rechtbank hadden afgedwongen.²¹ Wanneer een leerling met een beperking er vandaag voor kiest om naar een gewone school te gaan, blijft de ondersteuning die geboden wordt vele malen minder dan de ondersteuning die dezelfde leerling zou krijgen wanneer hij of zij naar het buitengewoon onderwijs zou gaan. Volgens de geldende regelgeving is de ondersteuning in de meeste gevallen beperkt tot de aanwezigheid van een begeleider op school gedurende enkele uurtjes per week. De overheid investeert véél meer in een leerling die gebruik maakt van het buitengewoon onderwijs dan wanneer dezelfde leerling naar het gewoon onderwijs gaat. Op deze wijze discrimineert de overheid ouders en leerlingen die kiezen voor het gewoon onderwijs, en is een echte keuze voor een gewone school voor vele gezinnen niet mogelijk. Inclusietrajecten in gewone scholen blijven dus in sterke mate een aangelegenheid van sociaaleconomisch sterkere gezinnen: deze staan vaak zelf in voor de ontbrekende ondersteuning die noodzakelijk is om de inclusie succesvol te laten verlopen, door ondersteuners zelf te betalen of een netwerk van ondersteunende vrijwilligers te organiseren. De overheid verschuift zich achter een tekort aan middelen om deze ondersteuning nu aan te bieden, maar eigenlijk klopt dat argument niet. Vlaanderen heeft procentueel ongeveer het grootst aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs ter wereld.

Dit buitengewoon onderwijs kost de overheid meer dan het dubbele van gewoon onderwijs.

²⁰ KRC, Advies van 14 januari 2014.

²¹ H.v.B Gent, 11 september 2011.

Bij deze kost aan de overheid moet nog de kosten voor het vervoer van leerlingen naar de scholen voor buitengewoon onderwijs worden gerekend. In Vlaanderen heeft elke leerling die naar het buitengewoon onderwijs wordt georiënteerd immers recht op gratis leerlingenvervoer naar de dichtstbijzijnde school voor buitengewoon onderwijs van het juiste type van het gekozen net.²² Het recht op inclusief onderwijs moet progressief gerealiseerd worden, maximaal gebruik makend van de beschikbare hulpbronnen. Vijf jaar na de inwerkingtreding van het VRPH kan Vlaanderen zich echter niet beroepen op het ontbreken van voldoende middelen om een adequate ondersteuning van leerlingen met een beperking in het gewone onderwijs te organiseren. Het geld is zeker beschikbaar, maar de overheid kiest ervoor dit op een niet-inclusieve manier in te zetten. Tegelijkertijd bevat het M-decreet tal van bepalingen waarbij het buitengewoon onderwijs nog versterkt wordt. Zo komt er een nieuw type 9, voor normaal begaafde leerlingen met autisme, en wordt de mogelijkheid om opleidingsvorm 4 (dit is buitengewoon onderwijs met het normale curriculum voor normaal begaafde leerlingen) in te richten, nog uitgebreid.

Aangezien de oprichting van een nieuw type buitengewoon onderwijs erg duur is en bezwaarlijk zal gebeuren voor een korte tijd, geeft de Vlaamse overheid hier het signaal dat het buitengewoon onderwijs verder zal worden uitgebreid.

Wellicht zou dit type (voor normaal begaafden) niet nodig zijn wanneer de ondersteuning in het gewone onderwijs op een behoorlijke manier zou worden uitgebouwd.

Conclusie

Samengevat is het M-decreet een zeer klein stapje voorwaarts, en op sommige punten een serieuze stap achteruit. Het is bijna niet te geloven hoe een dergelijk decreet goedgekeurd geraakte, acht jaar nadat de tekst van het VRPH met zijn keuze voor inclusief onderwijs werd goedgekeurd, en vijf jaar na de inwerkingtreding ervan. Dat de Vlaamse overheid van oordeel is dat er "draagvlak" moet zijn voordat de rechten van personen met een handicap afdwingbaar moeten worden gemaakt, is op zijn minst verontrustend. Bovendien ontloopt de overheid haar verantwoordelijkheid: uit de adviezen en protocollen bij het decreet blijkt dat het draagvlak bij vakbonden en onderwijsnetten vooral afhankelijk wordt gemaakt van de ondersteuning die geboden wordt in het gewoon onderwijs. Door deze ondersteuning (nog) niet te versterken, maar wel te investeren in uitbouw van het buitengewoon onderwijs, komt de overheid haar verdragsverplichtingen geenszins na.

²² De kost van dit buitengewoon leerlingenvervoer wordt voor Vlaanderen naar verluidt op 65 miljoen euro geschat.

Franse rechtbank weigert adoptie lesbische meemoeder

Tribunal de Grande Instance de Versailles, 29 april 2014¹

Sander Steendam*

De rechtbank van Versailles weigerde recent de adoptie toe te staan aan de echtgenote van de biologische moeder omdat het kind verwekt werd d.m.v. een IVF-behandeling in België.² De Franse wetgeving laat immers enkel IVF-behandelingen toe voor heteroseksuele koppels en dit enkel in het geval van een medisch vastgestelde onvruchtbaarheid of zware overdraagbare ziekte van een van de ouders.³ Het ondergaan van een IVF-behandeling in het buitenland om vervolgens een adoptie door de meemoeder aan te vragen, is volgens de rechtbank dan ook frauduleus en dient zonder effect te blijven.⁴ Het koppel gaat in beroep.⁵

volg van de invoering van het homohuwelijk in Frankrijk, mogelijk voor getrouwde Franse holebikoppels om het kind van hun partner te adopteren.¹²

Analyse

Het vonnis toont echter het problematische karakter aan van de Franse IVF-wetgeving. Het Franse Grondwettelijk Hof heeft hierover gesteld dat enkel heterokoppels die lijden aan medisch vastgestelde onvruchtbaarheid in aanmerking komen voor IVF en dat deze koppels zich "op het vlak van voortplanting" in een andere situatie bevinden dan holebikoppels.¹³ Er zou bijgevolg dan ook geen sprake zijn van discriminatie. De Franse wet bepaalt echter dat enkel heteroseksuele koppels die aan onvruchtbaarheid of een overdraagbare ziekte lijden beroep kunnen doen op een IVF-behandeling.¹⁴ Het beslissend criterium om al dan niet in aanmerking te komen voor IVF is dus niet enkel de onvruchtbaarheid of aanwezigheid van een overdraagbare ziekte maar ook de seksuele oriëntatie van het koppel, wat een verboden discriminatiegrond is volgens het EHRM.¹⁵

Het betreft de eerste publieke weigering sinds adoptie door koppels van partners van hetzelfde geslacht in Frankrijk bij wet werd toegelaten in 2013.⁶ Het Franse Openbaar Ministerie heeft echter ook in een aantal vergelijkbare adoptiezaken een negatief advies gegeven.⁷

Relevante rechtspraak

Een uitsluiting van IVF-behandeling is door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) reeds beoordeeld als een beperking van het recht op privé- en familielevens, al kende het Hof in dezelfde zaak ook meteen een ruime appreciatiemarge toe in deze gevoelige materie.⁸ De rechtspraak van het Hof erkent ook geen recht op adoptie⁹ en stelt dat het een valabele keuze is om, zoals in Frankrijk, adoptie van het kind van de partner enkel voor getrouwde koppels open te stellen.¹⁰ Eenmaal een Staat er echter voor kiest om deze vorm van adoptie ook voor ongetrouwde koppels mogelijk te maken, kan men niet discrimineren tussen heteroseksuele en homoseksuele ongetrouwde koppels.¹¹ Sinds 2013 is het, als logisch ge-

Bovendien eist het kinderrechtenverdrag dat het belang van het kind steeds voorop moet staan in adoptiezaken maar besteedde de rechtbank hier geen aandacht aan.¹⁶ Het is moeilijk te aanvaarden dat het vierjarig zoontje in deze zaak, die zich nu in een juridisch precaire situatie bevindt qua ouderschap, belang heeft gehad bij het principiële oordeel dat het adoptieverzoek frauduleus is. Andere Franse rechtbanken hebben wel al dergelijke adoptieverzoeken goedgekeurd en andere interpretaties van de Franse wet zijn dus zeker mogelijk.¹⁷ Het zou dan ook wenselijk zijn dat het Franse Hof van Beroep dit vonnis naast zich neerlegt en een interpretatie hanteert die bovenstaande bezwaren in aanmerking neemt.

* Sander Steendam is doctoraatsstudent aan de Universiteit Gent en verricht onderzoek rond internationale holebirechten.

1 Het vonnis is ongepubliceerd maar de auteur beschikte bij het schrijven over een vertrouwelijke versie.

2 Tribunal de Grande Instance de Versailles 29 april 2014. Zie ook G. Dupont, "Premier refus d'adoption à un couple de femmes ayant conçu un enfant par PMA", Le Monde 2 mei 2014.

3 Article L. 2141-2 du code de la santé publique.

4 Tribunal de Grande Instance de Versailles 29 april 2014.

5 G. Dupont, "Premier refus d'adoption à un couple de femmes ayant conçu un enfant par PMA", Le Monde 2 mei 2014.

6 ibid.

7 ibid.

8 EHRM 3 november 2011, SH t. Oostenrijk, par. 82, 88 en 97.

9 EHRM 22 januari 2008, EB t. Frankrijk; EHRM 26 februari 2002, Fretté t. Frankrijk.

10 EHRM 15 maart 2012, Gas en Dubois t. Frankrijk.

11 EHRM 19 februari 2013, X e.a. t. Oostenrijk.

12 Loi n° 2013-404 du 17 mai 2013 ouvrant le mariage aux couples de personnes de même sexe, JORF 18 mei 2013, 8281.

13 Décision N° 2013-669 DC du Conseil constitutionnel de la France, par. 44.

14 Article L. 2141-2 du code de la santé publique, par. 3.

15 Zie o.m. EHRM 19 februari 2013, X e.a. t. Oostenrijk, par. 99.

16 Art. 21 Kinderrechtenverdrag; Tribunal de Grande Instance de Versailles 29 april 2014.

17 G. Dupont, "Premier refus d'adoption à un couple de femmes ayant conçu un enfant par PMA", Le Monde 2 mei 2014.